

OTTO FREYMUTH: *ESTICA/BALTICA* KATALOOGI LOOJA JA TARTU VARASEMA AJALOO UURIJA

Ene-Lille Jaanson

Otto Freymuth

Otto Freymuthi kõige tegusamad eluaastad langesid kahe maailmasõja vahelisele ajale. Kaks-kümmend aastat innukat tööd Tartu ülikooli raamatukogus (TÜR) pani aluse *Estica/Baltica* sihipärasele komplekteerimisele ja kataloogimisele. Tulemuseks on vanema Eesti-ainelise võõrkeelse kirjanduse uurijaid ja huvilisi tänapäevani rõõmutav kataloog, mille kaartidest üle poole on kirjutatud Freymuthi hästiloetava ja selge käekirjaga. Väljaspool raamatukogu sai Freymuth tunnustuse kui kesk-aegse arhitektuuri ja Tartu varasema ajaloo uurija. Tema arhiiviotsingute silmapaistvamaks tulemuseks kujunes vanuselt teise säilinud eesti keelt sisaldava raamatu *Agenda parva Brunsbergae* avastamine Saksamaal.

Otto Freymuth sündis Tartus 11./23. novembril 1892.¹ Tema eesti pärisorjadest esivanemad Madis ja Viiu elasid 18. sajandi lõpus Haapsalus. Madis oli lihunikust raehärra sulaseks. Nende poeg Johann Friedrich (1799–1863), kes oli Otto vanaisa, jäi

varakult orvuks, lapsendati sakslasest peremehe poolt ja sai vaba isikuna perekonnanime Freymuth. Teda märgitakse esmakordselt perekonnanimega 1811. aastal. Johann Friedrich Freymuth abiellus sakslannaga, saksastus ja sai hiljem isegi Haapsalu raehärraks.² Otto Freymuthi isa, Karl-Konstantin (2.01.1843–19.02.1930) oli juba 19. sajandi lõpus asunud Tartusse, kus töötas pangaametnikuna. Ema Alma-Leontine Larsch (8.04.1855–1916) oli sündinud Hallistes Pornusel.³

¹ EAA, f. 1254, nim. 1, s. 53, l. 3. — Tartu ülikooli kiriku meetrikaraamat. Mitmed teatmeteosed annavad sünnikuupäevaks ekslikult 12./24.11.1892.

² Andmete cest Freymuthi perekonna eesti päritolust võlgneb autor tänu EAA arhivaarile Kalev Jaagole.

³ Otto Freymuthi elulooandmete aluseks on tema materjalid Eesti Ajalooarhiivis Tartus (EAA):

1) f. 402, nim. 1, s. 27779. — Otto Freymuthi tsariaegse Tartu ülikooli (TÜ) üliõpilastoimik 26.10.1911–1918.

2) f. 2100, nim. 2, s. 136. — Otto Freymuthi toimik töötamisajast TÜR-is 14.09.1919–1939.

3) f. 2111, nim. 1, s. 6697. — Otto Freymuthi Galgenbergi eksliibrise kliše (71x47) ja väljatrükk. 1930. Kunstnik Richard Kivit.

4) f. 5239, 49 säilikut. — Otto Freymuthi materjalid töötamise ajast Gdańskis ja Toruńis 1939–1944, mis Poola RV andis 1985. aastal üle Eestile.

Vt. ka Pillak, P. Arhiivide elust : [Otto Freymuthi arhiivist] // Looming. 1986. Nr. 5. Lk. 711–

1910. aastal lõpetas Freymuth õpingud Tartus von Zeddelmanni poeglaste erakoolis⁴ ja sooritas sama aasta kevadel küpsuseksamid Peterburi 3. gümnaasiumis (erakoolidel ei olnud õigust anda välja küpsustunnistust). Järgmise aasta (1911) oktoobris immatrikuleeriti Freymuth Keiserliku Jurjevi Ülikooli ajaloo-keeleteaduskonnas, kitsamaks erialaks sai klassikaline filoloogia, nimetatakse ka slaavi keeli ja ajalugu. Sügavamat huvi pakkus aga kunstiajalugu. 1913. aasta detsembris sai Freymuth hõbemedali üliõpilastöö *Амазонки в античном искусстве* (*Amatsoonid antiikkunstis*) eest. Maailma- ja vabadussõjast Freymuth osa ei võtnud, kuna oli tunnistatud nii 1916. kui ka 1919. aastal tervise tõttu "täiesti kõlbmatuks". 1918. aasta segastel aegadel katkesid Freymuthi edukalt kulgenud õpingud ülikoolis, põhjuseks tõi ta hiljem kehva tervise ja rahaliste vahendite nappuse, ka sulgesid saksa okupatsioonivõimud ülikooli. Lõpudiplomist jäigi puudu mõni eksam.

Oktoobris 1918 sõlmis Freymuth TÜ kirikus abielu Läti päritolu preili *Hertha*-Helene-Erna Moltrechtiga (3.03.1895–1991). Perekonda sündis kaks tütart.⁵ Majanduslik seisukord ei olnud kuigi soodus. Paludes ülikooli valitsusel (1920, 1922) määrata abiraha, märkis Freymuth, et "perekonna liikmetel mingisugust varandust ega abiraha, normist suuremat alalist erisissetulekut ei ole". Perekonnaelu ei laabunud nähtavasti kuigi hästi, sest 1924. aastal abielu lahutati. Tütar Hallgerd jäi kohtu poolt ema kasvatada ja Freymuth maksis talle elatisraha.

Raamatukogutöö kogemused sai Freymuth juba üliõpilaspõlves, olles ajaloo-keeleteaduskonna üliõpilasraamatukogu hoidjaks aastast 1915 kuni raamatukogu evakueerimiseni Venemaale 1917. Saksa okupatsiooni lõppedes alustati ettevalmistusi eestikeelse ülikooli avamiseks. Samaaegselt hakkas oma tööd korraldama ka raamatukogu. Esimeste hulgas, keda ülikooli ajutine nõukogu raamatukokku tööle võttis, oli Otto Freymuth. 20.09.1919 määrati ta raamatukoguhoidja nooremaks abiks, mõne aasta möödudes, 30.06.1922 andis ta ametivande kui TÜR-i assistent. See staatus võrdus assistendi ametikohaga ükskõik millises ülikooli allüksuses. Alles paar kuud enne töölt lahkumist (1.08.1939) edutati ta raamatukoguhoidjaks. 25.10.1939 palus Freymuth end vabastada töölt, kuna lahkus Saksamaale kui rahvuselt sakslane.

Asunud tööle, sai Freymuthi esimeseks ülesandeks filosoofiateaduskonna seminari-raamatukogu korraldamine ja raamatute laenutamine.⁶ Ühine seminar kõigi filosoofiateaduskonna õppetoolide jaoks oli asutatud äsja, novembris 1919, ja töö toimus endise kreeka-õigeusu kiriku ruumes ülikooli peahoones.⁷ Seminari esimene juhataja, indoeuroopa keeleteaduse õppetooli professor Max Vasmer (1886–1962) oli sinna kogunud üle 500 (758?) köite endisest veneaegsest üliõpilasraamatukogust ja mujalt pärit raamatutest, mis oli vaja inventeerida ja kirjeldada tähestik- ning ainekataloogi jaoks.

713. (Kroonikat).

⁴ Rützelkonna poolt toetatud saksa vaimuga erakool, mille direktoriks oli *Rudolf* Oskar von Zeddelmann (1851–1916), asus Magasini tn. 3–5.

⁵ Neist noorem, Dagny, suri 4-kuuselt, vanem Hallgerd (29.09.1920–27.09.1958, abielus Hammer) lahkus Eestist 1939. aasta sügisel ja elas hiljem Saksamaal Hamburgis.

⁶ Sellele tööle soovitas Freymuthi raamatukoguhoidja Karl Duhmberg, kes oli juhataja Friedrich Puksoo asetäitjaks tema äraolekul, hiljem aga assistent mineraloogiakabinetis.

⁷ Ramul, K. Filosoofiateaduskond // Eesti Vabariigi Tartu Ülikool 1919–1929. Tartu, 1929. Lk. 192. (TÜ Toim. C ; 10).

Eestikeelse ülikooli käivitumisega astus raamatukogu uude ajajärku. Tuli sisse viia muudatusi, korraldada töö vastavalt rahvusliku ülikooli nõuetele ja raamatukogunduse uuematele suundadele. Esiplaanile tõusis eestikeelne raamat ja Eestit teistes keeltes käsitlev kirjandus. Õppe- ja teadustöös tõusid erilise tähelepanu alla eestlaste keel, ajalugu, eluolustik ja mitmed teised uurimissuunad. Tsaariaegses Jurjevi ülikooli raamatukogus ei toimunud ju rahvusteaduste — *Estica*, s.h. *Baltica* ja *localia* — sihipärasest komplekteerimisest.⁸

Assistent Freymuthi põhitöök TÜR-is kujuneski aastail 1919–1920 moodustatud *Estica*-osakonna *Baltica*-ainelise kirjanduse komplekteerimine, kataloogimine ja korrashoid. 1921. aastal said valmis kataloogimise reeglid. *Estica* jagunes tol ajal kahte ossa:

1) kogu eestikeelne kirjandus,

2) *Baltica*, kuhu loeti kuuluvaks:

a) Eestisse puutuv muukeelne kirjandus,

b) Vana-Liivimaa ja tsaariaegseid Balti kubermange käsitlev kirjandus,

c) Balti kirjanike ilukirjanduslik looming.⁹

Estica/Baltica moodustamine toimus üldkogust vastavasisulise kirjanduse eraldamise teel. Seda tehti, kasutades soodsat momenti, Venemaalt reevakueeritud raamatute kohaleasetamise käigus. Esialgu sai kogu suuruseks ligi 980 köidet. Väärtuslikuks täienduseks kujunes endiselt TÜ ajaloo professorilt, tuntud baltisaksa ajaloolaselt ja arheoloogilt Richard Gustav Gotthard Hausmannilt (1842–1918) 1918. aastal saadud pärand.¹⁰ Sellest rikkalikult *Baltica*'t sisaldavast kollektsioonist sai omaette memoriaalkogu. Lisa pakkus seni sorteerimata ja korraldamata, reevakueeritud Tartu tsensori osakond. Raamatukogu juhataja Puksoo märgib 1920. aastal *Baltica* suuruseks 1400 köidet.¹¹ Edaspidi kasvas kogu ostude (Tartu ja Tallinna raamatukauplustest ja eraisikutelt), annetuste ja sundeksemplari teel.¹² Tänu Freymuthi agarusele kirjanduse hankimisel¹³ ulatus *Baltica* osakond 1932. aastal juba 4700 köiteni. Alul oli lugejate kasutada vaid ajutine tähestikkataloog, mis oli moodustatud 1921. aastal süstemaatilise kataloogist eraldatud kaartidest ja mida jätkati veel järgmisel aastakümnel. Aastal 1928 asuti koostama iseseisvat *Estica/Baltica* sõnastik-kataloogi.¹⁴ See töö lasus täiel määral Freymuthi õlul. Tema koostas kataloogi märksõnade loetelu,¹⁵ tegi raamatute kirjed nii lugejate kui ka, osaliselt, kohakataloogi jaoks, kirjutas sedelid võõrkeelsete raamatute kataloogi (nn. *general*'i) *Baltica*-kirjanduse osas. Aastast 1928 inventeeris Freymuth ise ka kogu juurdetuleva Eesti-ainelise võõrkeelse kirjanduse.

⁸ Raamatukogu juhataja Friedrich Puksoo sõnul tuli just sellele osale suuremat tähelepanu juhtida, "... hoolikalt otsida, osta kõike kirjandust, mis veel praegu saadaval, kuid mis mõne aasta järel täiesti kaob turult." — EAA, f. 2100, nim. 9, s. 25, l. 359.

⁹ Vt. Kase, H. Eestikeelse kirjanduse ja *Estica* komplekteerimine // TÜ Toim. 1990. Vihik 910. Lk. 9–20. Aja jooksul on *Estica* mõistes toimunud nihe ja praegu *Estica*=*Baltica*.

¹⁰ Täpsi, T. R. Hausmanni memoriaalkogu // TRÜ Teadusliku Raamatukogu 11. teaduskonverentsi ettekannete teesid. Tartu, 1987. Lk. 24–25.

¹¹ Ülikooli raamatukogu // Tartu ülikool sõnas ja pildis 1919–1932. Tartu, 1932. Lk 168.

¹² Rand, M. *Estica* // Handbuch deutscher historischer Buchbestände in Europa / hrsg. von B. Fabian. Hildesheim ; Zürich ; New York, 1998. Bd. 7:2. S. 111–113.

¹³ Puksoo, F. Tartu ülikooli raamatukogu 1920. aastail // TRÜ Toim. 1968. Vihik 224. Lk. 38.

¹⁴ Puksov, F. Ülikooli Raamatukogu // Eesti Vabariigi Tartu Ülikool 1919–1929. Tartu, 1929. Lk. 328; Liblik, M. Tartu ülikooli raamatukogu kataloogid // Raamatukogu. 1932. Nr. 2. Lk. 58.

¹⁵ TÜR KHO, f. 4, nim. 2, s. 113, l. 1–10.

Baltisaksa biograafilises leksikonis nimetataksegi teda ülikooli raamatukogu *Baltica* osakonna juhatajaks,¹⁶ mis ka sisuliselt nii oli, kuigi ametlikult fikseerimata.¹⁷ Nähtavasti takistas ametikõrgendust ülikoolidiplomi puudumine. Kõrgharidus oli nõutav nii assistendile kui ka raamatukoguhoidjale. Lähemaid andmeid Freymuthi tegevusest *Baltica* osakonna organiseerimisel TÜR-is pole ametlikes dokumentides kuigi palju, kuid meile on kättesaadav tema töö tulemus — hästi komplekteeritud ja korraldatud kogu ning kataloog, millest paistab välja tegija arukus, täpsus ja töökus. Ebakohad, mis mõnikord häirivad selle kasutajat, on pärit sõja- ja sõjajärgsetest aegadest.

Põhitöö kõrval täitis Freymuth TÜR-is ka muid ülesandeid. Oma perfektse keeleoskusega oli ta raamatukogu juhatajale abiks saksakeelse kirjavahetuse pidamisel (kas kirjade koostajana, tõlkijana või korrektorina), tegi teatmebibliograafi tööd, andes vastuseid välismaalt saabuvatele päringutele mitmesuguste raamatute või materjalide leidumuse kohta. Aastail 1924–1929 tegi TÜR kaastööd Berliinis ilmuva *Osteuropäische Bibliographie* jaoks, saates Eestis välja antud raamatute ja juhtivates ajakirjades avaldatud artiklite nimestikke.¹⁸ Kuigi puuduvad otsesed andmed, võib arvata, et võõrkeelse kirjanduse osa ja soovitud eestikeelsete tiitlite tõlked saksa keelde tegi Freymuth. Samalaadne töö jätkus ka *Eesti raamatute üldnimestiku* jaoks, kui hakati avaldama *Eestis ilmunud võõrkeelse kirjanduse ja Eestis ilmunud võõrkeelsete ajalehtede ja ajakirjade nimestikke*. Need ilmusid aastate 1934–1938 kohta.¹⁹

Juunis 1927 sõitis Freymuth teaduslikul otstarbel Saksamaale, nimelt Soestis ja Münsteris toimuvale Hansa Ajalooseltsi (*Hansischer Geschichtsverein*) 50. aastakoosolekule. Puksoo ülesandel pidi ta tutvuma “väljamaa raamatukogude uemate sisseadetega”, et raamatukogu saaks otstarbekalt kulutada ettenähtud 10 miljonit marka Toome peakoguhuone juurdeehituseks. Kõige rohkem oldi huvitatud Lübecki uuest, pärast maailmasõda ehitatud raamatukoguhoonest. Järgmise aasta mais külastas Freymuth jälle Saksamaad, seekord eesmärgiga osa võtta Stralsundis ja Greifswaldis toimuvast Hansa Ajalooseltsi peakoosolekust. Puksoo soovil käis ta rahvusvahelisel *Pressa* näitusel Kölnis, kust ka TÜR pidi osa võtma, kuid lõpuks Eesti loobus osavõtust. Järgnevatel aastatel käis Freymuth veel kuuel korral Saksamaal Hansa Ajalooseltsi konverentsidel ja koosolekutel (Stendalis — 1929, Bremenis — 1931, Dortmundis — 1932, ? — 1935, Elbingis — 1937 ja Osnabrückis — 1939). Alul olid need komanderingud tööajast ja maksti ka rahalist toetust, hiljem toimus sõit puhkuse arvelt. Sõidu põhjusena on avaldustel sageli märgitud: teaduslikel eesmärkidel või raamatukogu huvides.

¹⁶ Deutschbaltisches biographisches Lexicon 1710–1960. Köln ; Wien, 1970. S. 226.

¹⁷ Soovituskirjas (18.11.1939) Danzig-Westpreusseni asevalitsejale Otto Freymuthi sobivusest Toruńi linnaraamatukogu juhataja ametikohale väitis senaator Boeck, et Freymuth oli alates 1926. aastast TÜR-i direktori asetäitja, pidi aga selle ameti 1933 poliitilistel põhjustel kui sakslane maha panema. Seevastu *Baltica* osakonda võis ta iseseisvalt üles ehitada ja juhatada. Samas mainitakse, et Freymuth oli kauemat aega erialareisil Helsingi Ülikooli Raamatukogus ja Berliini linnaraamatukogus, mille kohta arhiivis dokumendid puuduvad. — EAA, f. 5239, nim. 1, s. 1, l. 17–18. Freymuthi TÜR-i toimikust ilmneb, et ta asendas aastail 1930–1935 raamatukogu juhatajat tema puhkuse ajal.

¹⁸ Ööpik, I. Teatmebibliograafiatöö // TÜ Toim. 1990. Vihik 910. Lk. 121–122.

¹⁹ Endise töötaja Linda Lao sõnade järgi kuulus see töö Freymuthi ülesannete hulka.

UURIMUSI ENDISTEST TÖÖTAJATEST

Reisid Saksamaale olid otseselt seotud Freymuthi ajaloolase teadusliku tegevusega. Võib arvata, et innustuse uurimistööks andis talle tegelemine Richard Hausmanni pärandiga raamatukogus. 1921. aasta Õpetatud Eesti Seltsi (ÕES) toimetistes ilmus Freymuthi sulest artikkel *Zur Biographie Balthasar Russows (Lisandusi Balthasar Russowi eluloole)*, mis tugines autori uutel leidudel Tallinna raearhiivis. Tõukeks said mõned Russowit puudutavad väljavõtted Hausmanni materjalide hulgast. Järgmisel aastal esines Freymuth ÕES-i istungil pikema kõnega Richard Hausmanni elu ja tegevuse kohta, mis ka toimetistes (1923) ära trükiti.

TARTU ÜLIKOOL 24
18 MAI 1928
nr 889

Tartu Ülikoolivalitsusele.

Palun Ülikoolivalitsust mind kommandeerida üheks kuuks Saksamaale, arvates 22.5.28. See kommandeerimine võimaldaks mulle osavõtta Kas-
sa-Ajaloo Seltsi peakoosolekust 28.-31. mail Stral-
sundis ja Greifwaldis, milleks mulle kätte saadetakse
ja annaks ka võimalust külastada Rabourvabe-
list, Pressa't Kölnis. Sellers palun mulle, kui
vähegi võimalik, määrata rahalist toetust 250.
kr. ulatuses.

Kõige austusega

O. Freymuth

Tartu, 18. 5. 28.

Toetan raamatukogu assistendi hra Freymuthi palvet Saksamaale kommandeerimise asjus. Ta on seotud Ülikooli raamatukogu
kuuridega. briti tahtis on tutvunemine
Pressa näitusega Kölnis, kust ka Ülikooli raa-
matukogu predi osavõtma, kuid teatavasti loobus
besti kõpuks osavõtust.
18.V.1928a. K. Purson

Avaldus komanderinguks Saksamaale, 18.05.1928
(EAA, f. 2100, nim. 2, s. 136, l. 24)

Freymuthi sügavamad teaduslikud huvid neil aastail olid seotud arhitektuuriajalooaga. 1920. aastad olid murrangulise tähtsusega eesti kunstiteaduse arengus. 1919. aastal asutati ülikooli juurde kunstiajaloo professor. Esimeseks professoriks valiti rootsi kunstiajaloolane Tor Helge Kjellin (1885–1984). Seni kasutusel olnud ajaloolis-kirjeldava meetodi asemel tõusid päevakorda ehitismälestiste täpne stiilianalüüs ja mõjutuste probleemid.

1922. aasta veebruaris pidas Freymuth ÕES-is ettekande Tartu frantsiskaanelaste kloostrist. Kõige rohkem pakkus aga huvi varemise seisev toomkirik, millest mööda viis igapäevane tee tööle — raamatukokku. Toomkiriku müüristikus läbiviidud vaatlustest rääkis Freymuth ÕES-is ja avaldas tulemused *Ajaloolises Ajakirjas* pealkirja all *Tartu doomkiriku ehitamislugu* (1923). Kõrvuti ajalooliste andmete ja varasemate uurijate seisukohtadega tõi Freymuth siin esile ka omapoolse vaatevinkli toomkiriku ehitusjärgkudele. Hävitava kriitika osaliseks sai seejuures ülikooli toonane arhitekt Johann Wilhelm Krause (1757–1828), kelle projekti järgi ehitati möödunud sajandi alguses toomi kooriosa ümber raamatukoguhooneks. Tsiteerigem: "... Siis asus ülikooli arhitekt Krause mineva aastasaja algusel varemete kallale. Tema pöörane mõte, raamatukogu endisesse kooriruumi ehitada, saadeti täide. Selle juures ehitati aknad ümber, vastavalt kolmekordsele ehitusele, ning varemete kõige toredam ja omapärasem osa oli sellega jäädavalt rüvetatud. Krause ülipentsikud fantaasiad läksid aga veel kaugemale. Ta kavatses pikklöövi ja tornidesse eluruumi, muuseumi, kirikut, tähetorni jne. sisse ehitada. ... Tänu jumalale on see kavatus teostamata jäänud ja nii võime me rõõmu tunda vähemalt neist jäänustestki, mis Krause ehitamistaju eest pääsenud."²⁰

Kiriku algkjuju kindlakstegemiseks ja ümberehituste dateerimiseks tegi Freymuth 1924. ja 1925. aasta suvel arheoloogilisi kaevamisi Toome varemise (ühed ulatuslikumad seni tehtuist). Rahalist toetust saadi Eesti Kultuurkapital, vastavalt 25 000 ja 30 000 marka. Kaevamistulemused ilmusid *Ajaloolises Ajakirjas* [14].²¹ Kritisierides tolleaegse Baltimaade suurima kunstiajaloo autoriteedi Wilhelm Neumanni (1849–1919) seisukohti, nagu oleks Tartu toomkirik oma pikilöövi ja tornidega ühtne ehitus ning valminud Lübecki *St. Marien* kiriku eeskujul 14. sajandi II poolel, esitas Freymuth omapoolse kontseptsiooni: Tartu toomkiriku esialgne kuju oli kolmelööviline kodakirik, täpsemalt pseudobasiilika, alles hilisemad põhjalikud ümberehitamised muutsid ta basiilikaks, müüriehituse algus sai toimuda pärast 1262. aastat, koor ja tornid ehitati umbes 1475.

Samal ajal esines Freymuth ajakirjanduse veergudel ka teisi arhitektuurimälestusmärke käsitlevate kirjutistega. Esile võiks tõsta tema sulest ilmunud nelja artiklit ajakirjas *Odamees* aastast 1924: *Helme lossi varemed*, *Kastre lahing* (Kastre-Warbecki lossist), *Tõid Saare- ja Läänemaa kirikutes*, *Üks kurb mälestuspäev* (Tartu toomkiriku põlemisest 1624). Materjal oli rikkalikult illustreeritud vanade gravüüride reproduktsioonidega.

Asjalikkuse ja argumenteeritusega paistavad silma Freymuthi retsensioonid *Ernst* Gustav Kühnerti (1885–1961), Paul Johanseni (1901–1965), *Otto* Ferdinand August Moritz Greiffenhageni (1871–1938), Helge Kjellini kunstiajalooalaste uurimuste kohta, mis ilmusid neil aastail *Ajaloolises Ajakirjas*. Arvustaja kas nõustub või vaidleb ägedalt vastu

²⁰ Freymuth, O. Tartu doomkiriku ehitamislugu // Ajalooline Ajakiri. 1923. Nr. Lk. 46. Tegelikult kuulus idee ehitada raamatukogu Toomkiriku varemetsesse ülikooli esimesele rektorile G. F. Parrotile, mida arendas edasi raamatukogu direktor Karl Morgenstern. — Georg Friedrich Parroti ja Karl Morgensterni kirjavahetus 1802–1803 / koost. I. Loosme, M. Rand. Tartu, 1992. Lk. 36–42.

²¹ Siin ja edaspidi viitab number teksti nurksulgudes Freymuthi tööde nimestikule artikli lõpus.

autori seisukohtadele. On omaette küsimus, kummale neist jääb õigus, mille kohta siin kirjutaja ei ole pädev otsustama. Tundub, et Freymuth kaitseb baltisaksa ajalookontseptsiooni. Näiteks, tunnustades TÜ esimese kunstiajaloo professori, rootslase Helge Kjellini professionaalseid käsitlusi Saaremaa Karja kiriku ning Eesti ja Ojamaa kodakirikute kohta (1928), leiab Freymuth muude puuduste ja viltulaskmiste kõrval, et Kjellin tähtsustab äärmiselt üle Skandinaavia (Taani, Rootsi ja Ojamaa) mõjutusi Eesti keskaegsele ehituskunstile.

1929. aastaks kujunes Freymuthil säilinud keskaegsete sakraalehituste uurimise põhjal seisukoht, et Vana-Liivimaal oli kuni 15. sajandini domineerivaks ruumivormiks kodakirik. Alles hilisemal ajal ehitati kodakirikud ümber basiilikaks. Oma sellekohased arvamused kandis ta ette 1929. aastal Stendalis Hansa Ajalooseltsi aastapäeval ja avaldas saksa keeles ka trükkis. Järgmisel aastal ilmusid need *Ajaloolises Ajakirjas* pealkirja all *Meie arhitektuuriajaloo seniseist saavutustest* [25, 26, 31]. Freymuthi seisukohad lükkas hiljem ümber kunstiajaloolane Voldemar Vaga (1899–1999), tõendades basiilika ehitusvormi valitsemist Vana-Liivimaa lõunaosas. Kaasajal leitakse Lõuna-Eesti keskaegse arhitektuuri lahtimõtestamisel veel palju ebaselget.

Viimati nimetatud artiklis nagu ka mitmel pool varem rõhutas Freymuth kunstiajaloo uurimise vajadust ja arhitektuurimälestusmärkide kaitse probleeme. Erilist tähelepanu nõudis ta profaanarhitektuuri uurimisele, sest just seda materjali ähvardab suurim hädaoht — linnusevaremete ja losside puhul lagunemine, eramajade ja avalike linnaehituste juures lammutamine või moonutatav ümberehitamine. Sakraalehituste *status praesens*'it on siiski kergem säilitada.

Samal ajal (1929) võttis Freymuth ajakirjanduses sõna Palamuse kirikus teostatud ennistustööde [30] ja Vormsi Olavi kiriku lagunemisohu kohta. Tartu ajalehtedes osutas ta vajadusele pöörata tähelepanu endiste ehitiste ja inimtegevuse jälgedele, mis tulevad päevalge seoses kaevamistöödega (veevärk, kanalisatsioon) Tartu all-linnas [28].

Kõrvuti ehituskunsti ajaloo küsimustega avaldas Freymuth töid Tartu vanemast ajaloost. 1925 ilmus tema sulest artikkel *Tartu linna tekkimise* ajaloost [9], kus autor muu seas püüdis määrata linna rajamise, õigupoolest linnaõiguse saamise daatumit, jõudes arvamusele, et see võis toimuda veidi enne 1262. aastat. Kui 1927. aastal jõudis lugejateni Tartu linna-uurimise toimkonna välja antud koguteos *Tartu*, ei puudunud autorite hulgas Freymuthi nimi. Tema kirjutatud on kolm peatükki Tartu ajaloo varasemast ajajärgust aastani 1625 [19, 20, 21]. Siia juurde tuleks lisada arhiivimaterjalidel põhinev uurimus aastast 1931 *Das Jungfrauenkloster zu St. Claren in Dorpat (Püha Klara neitsiklooster Tartus)* [32].

Freymuthi täpsust ja ajaloolast eruditsiooni läks tarvis *Eesti biograafilise leksikoni* koostamisel. Ta kirjutas ligi 20 biograafilist artiklit, tegi ettepanekuid ühe või teise isiku sissevõtmiseks, seda peamiselt baltisakslaste osas.

Freymuthi laialdast tegevust kultuuriloo vallas, eriti baltisaksa ajaloo suunas, kinnitab tema kuulumine Õpetatud Eesti Seltsi, kuhu ta astus esimesel sõjajärgsel koosolekul 23.08.1919. Kohe valiti ta seltsi juhatusse, üheks aastaks sekretäriks ja aasta lõpus seltsi väärtusliku raamatukogu hoidjaks. Seda ametit pidas ta 1932. aasta detsembrikoosolekuni, mil lõpuks viimase baltisakslasena (oma tegelikkude päritolu kas teadmata või sellest vaikides) keeldus enda valimisest seltsi juhatusse.²² Seltsi koosolekutel pidas ta 1921–1930 kokku 16

²² EAA f. 2569, nim. 2, s. 1, l. 48. — Andmed saadud Kersti Taalilt.

ettekannet, peamiselt ehitusajaloolistel teemadel. 1927. aastast oli Freymuth Tallinnas tegutseva Eestimaa Kirjanduse Ühingu (EKÜ) korrespondentliige, esinedes seal mitmel korral ettekandega,²³ samuti Tallinna Ajaloo Seltsi liige ja usaldusmees-laekur Tartus (tema asemele valiti hiljem F. Puksoo) ning Saksamaal tegutseva Hansa Ajalooseltsi liige.

Siinkohal ei saa mööda minna veel ühest Freymuthi andest ja harrastusest: a-st 1918 oli ta tegev ülikooli kiriku organistina, 1929–1939 samas saksa pihtkonna muusikaõpetaja ja laulukoori dirigendina, esines vaimulikel kontsertidel orelisaatja või -solistina.²⁴ Kohalikud ajalehed räägivad temast kui “ühest meie paremast organistist”.²⁵ Mitmel korral andis Freymuth oreliõhtuid Tallinna toomkirikus. Freymuthi muusikahuvi sügavusest annavad tunnistust muusikaajaloolised materjalid tema isikufondis: noodid, ajaleheväljalõiked kontserdiarvustustega, eriti just aastail 1909–1939 Tartu *Bürgermusse*'s ja “Vanemuise” saalis, Jaani ja ülikooli kirikus jm. toimunud kontsertide programmid ning kavad.²⁶ On huvitav jälgida, kuidas alul saksakeelsed kavad muutuvad saksa-estikeelseiks ja lõpuks läbinisti eestikeelseiks, kuidas järk-järgult tulevad sisse eesti heliloojate nimed. Freymuthi enda sulest ilmusid ajalehtedes ka mõned kontserdiarvustused varjunime all, peale selle artiklid uuendatud ülikoolikiriku [11]²⁷ ja Pärnu Elisabeti kiriku uuest orelist [27].²⁸ Just Freymuthi entusiasmile ja asjatundlikkusele muusika vallas võlgneb TÜ Raamatukogu tänu, et tema fondidesse on jõudnud hoiale märkimisväärne kogus balti

Kristliku Ühispäevakirjaga korraldatud

Vaimulik kontsert

Ülikooli kirikus

pühapäeval, 19. novembril 1922. a.

kell 6 p. l.

1. Koraalpäluudium (Straf mich nicht in deinem Zorn) . . . Max Reger.
hra Otto Freymuth.
2. Vaterunser . . . . . Krebs.
Ave Maria . . . . . G. P. Cherubini.
pr. K. Pöster-Boht.
3. Motette . . . . . J. Haydn.
Jumal meie varjupaik . . . . . O. Lorenz.
Eesti Ühisp. laulukoor.
4. Die Himmel rühmen des Ewigen Ehre Beethoven.
Pax vobiscum. . . . . Fr. Schubert.
pr. O. Blumberg.
5. Variatsioonid Bachi teema üle (Kantat: Weinen, Klagen, Sorgen, Zagen) Fr. Liszt.
hra O. Freymuth.
6. Блажен муж . . . . . Архангельского
Херувимская песнь . . . . . Ломанина.
С нами Бог . . . . . Гривского.
хор любит. хор. певца при Успенской церкви.
7. Ave Maria . . . . . Bach-Gounod.
Selig sind, die Verfolgung leiden. . . . . Klenz.
pr. O. Blumberg.
8. Passacaglia . . . . . D. Buxtehude.
hra O. Freymuth.

UURIMUSI ENDISTEST TÖÖTAJATEST

23 Näiteks pidas Freymuth 3.12.1927 EKS-is ettekande Westfali ja Vana-Liivimaa kodakirikutest. — Revaler Bote. 1927. 3. Dec., Nr. 277 : 2. Beilage der Revaler Bote. S. [2].

24 EAA, f. 5239, nim. 1, s. 28, l. 99 : Ülikooli kogudus 75-aastane. 1855–1930. — Lühikest aega, 1927–1929 oli organistiks Joosep Aavik.

25 Kontsert ülikooli kirikus // Postimees. 1928. 9. sept., nr. 245. Lk. 9.

26 EAA, f. 5239, nim. 1, s. 24–31.

27 Ülikooli orel, mis oli valmistatud 1910. aastal firma *Furtwängler und Hammer* poolt Hannoveris, ei rahuldanud kasutajaid. 1926. aastal renoveeris mänguriista Riia orelehitaja Herbert Kolbe.

28 Artikkel ilmus Muusikalise Hariduse ja Kultuuri Edendamise Seltsi poolt väljaantavas *Eesti Muusika Kuukirjas*, mille peatoimetajaks oli Miina Härma. Ajakiri pidas vastu ainult ühe aasta. Pärnu Elisabeti kiriku oreli valmistas 1928. aastal orelimeister Kolbe firma (vt. viide 25), dispositsiooni ehk registrite valiku koostas Otto Freymuth, järgides 20. sajandi alguses mõjule pääsenud oreli uuendusliikumise põhimõtteid. — www.eelk.ee/~eelk96/tekstid/ajalugu.htm. — 8.3.2002.

päritoluga heliloojate noodivarast, mille hulgas ei puudu ka haruldused ja ainueksemplarid.²⁹ Üheks selliseks väljaandeks on Freymuthi poolt 1937. aastal “ühe saksa proua raamatukogust” leitud noodiraamat, mille 1854. aastal laskis Münchenis trükkida omaaegne Vana-Vigala majoraathärra parun *Berend* (Boris) Johann Friedrich von Uexküll (1793–1870).³⁰ Noodiraamat on mahult 26 lehekülge ja määratud laulmiseks neljale häälele. 24 koraalist ja motetist on eestikeelsete sõnadega — 15, ladinakeelseid — 5 ja ilma sõnadeta — 4. Tõenäoliselt trükkali süül väga vigases eesti keeles noodiraamat oli mõeldud Oese koolile, mis tollal asus Vana-Vigala mõisa maal ja kus õpetajaks oli Matthias Johann Eiseni isa Jaan.³¹ Freymuthi enda käest on ostetud ülikooli raamatukogu ainus varasem, 16. sajandi I poolde dateeritud noodikäsikiri (katoliku palvete, psalmide ja palvelaulude kogu, TÜR KHO, Mscr. 675), mille kaas kujutab endast pärgamendist käsikirjafragmenti veel varasemast sajandist. On peetud võimalikuks, et käsikiri pärineb Põhja- või Baltimailt.³²

1930. aastate algusest peale hakkas Freymuthi ajalooaegne tegevus vaibuma. Esiplaanile oli tõusnud uus põlvkond eesti ajaloolasi, kes oli saanud hariduse juba eesti ülikoolis (Rudolf Kenkmaa, Hans Kruus, Otto Liiv, Lemmit Mark, Peeter Tarvel, Hendrik Sepp, Ferdinand Linnus, Voldemar Vaga jt.). Nende hulgas polnud Freymuthil kui taanduva baltisaksa ajalookäsitluse esindajal enam kohta. Vastukaaluks varem kehtinud sakslaste osatähtsuse ülehindamisele Eesti kultuuriloos nähti suuremaid mõjutusi Skandinaavia- maade suunast. Esikohale tõusis eestlaste eneste osa oma maa arengus.

Freymuthi kogu jõud kulus nüüd raamatukogutööle. Tänu Wanradt-Koelli eestikeelse katekismuse katkendlehtede leidmisele EKÜ raamatukogus ja sellele järgnenud eesti raamatu 400. juubeli tähistamisele 1935. aastal, muutus aktuaalseks aegade jooksul kaduma läinud vanemate eesti raamatute otsimine välismaa raamatukogudes ja arhiivides. Ehk polegi nii vale oletada, et eelmainitud Hansa Ajalooseltsi koosolekul käis Freymuth, kaasas ülesanne juhataja Friedrich Puksoolt otsida eesti raamatuid Saksamaa raamatuhoidlatest. Informatsiooni hankimist ja juurdepääsu peidikutele soodustas hea kontakt saksa ajaloolastega. 1937. aastal avastas Freymuth teel Elbingisse Braunbergi (praegu Braniewo) Riikliku Akadeemia Raamatukogus vastureformatsiooniaegse katoliku preestrite käsiraamatu *Agenda parva*, ilmunud 1622 Georg Schönfelsi trükikojas Braunbergis.³³ Raamat sisaldab riitusi, palveid, liturgilisi vormeleid ja juhatusi preestritele ladina keeles. Lihtrahvale määratud osa on kirjutatud läti, eesti, poola ja saksa keeles. Eestikeelseid tekste

²⁹ Rand, M., Jaanson, E.-L. Muusikaharuldusi käsikirjas ja trükis // Tartu Ülikooli Raamatukogu töid. Tartu, 2000. Kd. 11. Lk. 86–89 : ill.

³⁰ Tartus leiti vanimad eestikeelse tekstiga noodiraamatud : kas esimene sellane noodiraamat Eestis? // Päevaleht. 1937. 13. juuli, nr. 186. Lk. 2.

³¹ Uexküll, *Berend* (Boris) Johann Friedrich von. XXIV Chorale und Motette in allen Tonarten für die Oisische-Schule mit Esthnischen Texte vierstimmig gesetzt, ... München, 1854 : Lith. Anstalt von J. Wilde. — Vt. Eestikeelne raamat 1525–1850 / toim. E. Annus. Tallinn, 2000. Täiendused. Lk. 689.

³² Rand, M., Jaanson, E.-L. *Op. cit.* Lk. 78.

³³ AGENDA PARVA. In commodiorem usum Sacerdotum Provinciae Livoniae conscripta. Brunsbergae, Typis Georgij Schönfels, Anno M.DC.XXII. (Väike käsiraamat. Kirjutatud sobivaks kasutamiseks Liivimaa preestritele). Praegu säilitatakse raamatut Põhja-Poolas Olsztyni vaimuliku seminaris *Hosianum* raamatukogus. — Vt. Eestikeelne raamat 1525–1850 / toim. E. Annus. Tallinn, 2000. Lk. 61, nr. 8.

on 89 rida, võrdlemisi heas lõunaeesti keeles — Sangaste kihelkonna murdes — paremas kui näit. Joachim Rossihniuse tekstid (1632) ja Johannes Gutsblaffi grammatika (1648). Ka ortograafia on lähedasem tänapäevasele: *abielo, kättega, sinoga*. See on vanuselt esimene tervikuna säilinud eestikeelse tekstiga raamat. Tänu poola kolleegide vastutulelikkusele saadeti see uunikum korraüksikajalikumaks uurimiseks Tartu ülikooli raamatukokku, mis andis 1938. aastal Freymuthile võimaluse avaldada sellest haruldasest väljaandest tähtsam osa (leheküljed eesti, läti, poola, saksa tekstidega) faksiimile kujul trükkis ja varustada raamat põhjaliku sissejuhatause ning sõnade registriga. ÕES-ile pühendatud raamatu kõrgetasemeline trükitehniline teostus pärines trükigraafikult ja raamatuajaloolaselt Hans Treumannilt (1905–1974) ning sellest ilmus 650 nummerdatud eksemplari [34].

A. B. G. 1934

AGENDA PARVA

BRUNSBURGAE

M.DC.XXII

*Eestikeelseid tekste vastureformatsiooniastest
katoliku preestri käsiraamatust
Handbüchlein für katoische Geistliche
aus Durlands Polezen.*

J. G. KRÜGER · TARTU
MCMXXXVIII

rariteedid Otto Freymuthi kaasabil Saksamaalt tagasi.³⁴ Raamatukogujuhataja töö kõrval jätkas Freymuth oma lemmiktegevust — kirikute arhitektuuriloo uurimist. Nüüd pälvis tema tähelepanu hansalinn Toruńi keskaegne St. Jacobi kirik, mille ehitusjärkude määramisel võis kasutada võrdlusandmeid ka Tartu, Tallinna ja Riia vanade kirikutega. Tulemuseks oli ulatuslik uurimus, mis jäi autori eluajal käsikirja ja ilmus alles 28 aastat hiljem, kui Euroopa oli rahunenud pärast suurt sõda [37].

12.02.1940 oli Freymuth abiellunud, nüüd juba teist korda, lehestunud Mary von Samson-Himmelstjerna (sünd. Kieseritzky, 15.10.1883–?). Sõja lõpul asus Freymuth Lääne-

1939. aasta lõpus lahkus Freymuth Eestist. Nagu enamik Hitleri kutsele järgnenud baltisakslasi asus ta elama Poolasse, jäädes truuks bibliotekaari ametile: 1939. aasta oktoobrist oli ta Gdańskis, veebruarist 1940–1944 aasta lõpuni juhatas Toruńi linnaraamatukogu. Olles nüüd Saksa võimu esindajaks okupeeritud Poolas, pälvis Otto Freymuth ometi oma kultuurilembese ja inimliku tegutsemisega poolakate tänu ja tunnustuse: ta korraldas poolakeelsete raamatute täieliku säilimise raamatukogu kinnistes ruumides ja hoidis nii ära kirjasõna kavatsetud hävitamise või maku-leerimise. 1944. aasta keskel olid raamatukogutöötajad sunnitud sõjaväevõimude käsul siiski pakkima kokku 35 kastitait kõige väärtuslikumaid teoseid ja dokumente (peamiselt *Koperniana*, *Prussica* ja Toruńi ajalugu) ja saatma Saksamaale. Lahkudes oma tööpostilt Toruńist, jättis Otto Freymuth lausahtlisse väljaviidud raamatute üksikasjalikud nimestikud koos uue asukoha aadressiga. Juba kaks aastat pärast sõja lõppu sai Toruńi linn oma

³⁴ Zakrzewski, T. Freymuth, Otto // Torunski słownik biograficzny / ed. K. Mikulski. Toruń, 2000. Vol. 1. S. 103–104.

Saksamaale, elas maakodus Holsteinis, hiljem Goslaris, kus 60 aasta vanuselt suri 28. aprillil 1953.

Kaasaegsete mälestusse on Otto Freymuth jäänud heatahtliku ja seltsiva inimesena, humoorika ja huvitava vestluskaaslasena. Ta oli heas vahekorras nii oma kolleegide kui ka juhataja Friedrich Puksooga, kes Freymuthi igati toetas. Tema nimi võib raamatukogus esile tõusta neil puhkudel, kui tuleb juttu *Estica/Baltica* kogust, kataloogist ja selle korrastamisest kaasaegsel elektroonilisel tasemel ja unustada ei tohi teda *Agenda parva* avastaja ning tutvustajana. Tal on koht Tartu muusikaloos ning Eesti arhitektuuriajaloo osas ta jäädvustanud end mitte ainult Tartu toomkiriku uurija, vaid ka innuka võitlejana ehitismälestiste kaitsmise eest.

Kunstnik Richard Kivit, 1930

Otto Freymuthi tööde nimestik

1. Zur Biographie Balthasar Russows // Sitzungsberichte der Gelehrten Estnischen Gesellschaft 1921. Dorpat, 1922. S. 89–128. — Bibl. in den Fussnoten.
Idem. Dorpat, 1922. 42 S. — Sonderabdr.
2. Tartu toomkiriku minevik : [referaat ettekandest “Die Baugeschichte der Dorpater Doms” ÕES-is 2. nov.] // Postimees. 1922. 3. nov., nr. 255. Lk. 4.
- 2a. Die Gelehrte Estnische Gesellschaft : [Referat über den Vortrag “Die Baugeschichte der Dorpater Doms” am 2 Nov.] // Dorpater Nachrichten. 1922. 6. Nov., Nr. 253. S. 4. (Kunst und Wissenschaft).
3. Richard Hausmann : Rede gehalten am Stiftungstage der Gelehrten Estnischen Gesellschaft den 18. Januar 1922 zu seinem Gedächtnis // Sitzungsberichte der Gelehrten Estnischen Gesellschaft 1922. Dorpat, 1923. S. 5–25, 1 Bl. Portr.
Idem. Dorpat, 1923. 25 S. — 1 Bl. Portr. — Sonderabdr.
4. Tartu doomkiriku ehitamisluгу / autori saksakeelsest käsikirjast tlk. M. Pukits // Ajalooline Ajakiri. 1923. Nr. 2. Lk. 46–55. — Jooneal. bibl. — Lisa : Sõnastik, lk. 55.
5. Helme lossi varemed // Odamees. 1924. Nr. 2. Lk. 35–38 : ill.
6. Kastre lahing [1704] // Odamees. 1924. Nr. 3. Lk. 67–68 : ill.
7. Tööd Saare- ja Läänemaa kirikutes // Odamees. 1924. Nr. 5. Lk. 129–135 : ill.

8. Üks kurb mälestuspäev : [Tartu Toomkiriku põlemise 300. aastapäev : 23.–24.06.1624] // Odamees. 1924. Nr. 7. Lk. 193–196 : ill.
9. Tartu linna tekkimise ajalooost // Ajalooline Ajakiri. 1925. Nr. 3. Lk. 87–97. — Jooneal. bibl.
10. Bergmann, Gustav v.; Brotze, Johann Christoph; Frey, Johannes Adam Justus; Kempf, Matthias; Kuiwleha, Martin; Lichtenstein, Hugo; Otto (Ottow), Richard August Eduard; Russow, Balthasar; Russwurm, Carl Friedrich Wilhelm; Schroeder, Leopold Alexander v.; Sivers, Jegór Julius v.; Stieda, Wilhelm; Winkelmann, Eduard; Viskovatov, Paul Aleksandrovič // Eesti biograafiline leksikon. Tartu, 1926–1929. Lk. 42–43, 57, 93, 211, 242, 273, 356–357, 437–440, 462, 480, 494–495, 589–590, 598. — Allk.: O. F.
Idem. Saku, 2001. Lk. 41, 54–55, 89, 202, 231–232, 261–262, 341, 418–421, 442, 459, 473, 564, 572. — Allk.: O. F.
11. Beschreibung der Orgel // Die Orgel der Universitätskirche zu Dorpat. Dorpat : C. Mattiesen, 1926. S. 3–21.
12. [Rets.: Keila kirikuvõõrmündrite arveraamat = Das Rechnungsbuch der Kegelschen Kirchenvormünder 1472–1553 / toim. P. Johansen. Tallinn, 1926] // Ajalooline Ajakiri. 1926. Nr. 1. Lk. 38–39. (*Varia*). — Allk.: O. F.
13. Uus teos Tallinna dominikaanlaste kloostris kohta : [rets.: E. Kühnert. Das Dominikanerkloster zu Reval. Reval, 1926] // Ajalooline Ajakiri. 1926. Nr. 3. Lk. 110–117.
14. Ülevaade Tartu Doomevaremete kaevamistöist aastail 1924 ja 1925 // Ajalooline Ajakiri. 1926. Nr. 1. Lk. 20–35 : joon., [I–IV] lk. ill. — Jooneal. bibl. — Lisa : Sõnastik. Lk. 35–36; Nr. 3. Lk. 116–117; 1927. Nr. 2. Lk. 111.
Idem. Tartu, 1926. 17 lk. : joon., [4] lk. ill. — Äratr.
15. Hermann Bruiningk † : [1849–1927, ajaloolane-arhivaar] // Ajalooline Ajakiri. 1927. Nr. 3. Lk. 164–168. — Jooneal. bibl.
16. Lõpuaruanne kaevamiste kohta Tartu Doomevaremete pikihoones // Ajalooline Ajakiri. 1927. Nr. 2. Lk. 90–111 : 2 l. joon.
Idem. Tartu, 1927. 24 lk., [4] lk. ill. — Äratr.
17. [Rets.: Beiträge zur Kunde Estlands. Reval, 1927. Bd. 13, H. 4] // Ajalooline Ajakiri. 1927. Nr. 4. Lk. 238. (*Varia*). — Allk.: O. F.
18. [Rets.: Sitzungsberichte der Gelehrten Estnischen Gesellschaft 1925. Dorpat, 1927] // Ajalooline Ajakiri. 1927. Nr. 4. Lk. 239. (*Varia*). — Allk.: O. F.
19. Tartu linn aastail 1558–1625 // Tartu / Tartu linna-uurimise toimkonna korraldatud ja toimetatud. Tartu, 1927. Lk. 44–58.
Idem // Tartu ajalugu keskajal ja XVI sajangul. Tartu, 1926. Lk. 44–58. — Äratr.
20. Tartu linn orduajal // Tartu / Tartu linna-uurimise toimkonna korraldatud ja toimetatud. Tartu, 1927. Lk. 12–43.
Idem // Tartu ajalugu keskajal ja XVI sajangul. Tartu, 1926. Lk. 12–43. — Äratr.
21. Tartu välisilme kujunemine // Tartu / Tartu linna-uurimise toimkonna korraldatud ja toimetatud. Tartu, 1927. Lk. 3–11.
Idem // Tartu ajalugu keskajal ja XVI sajangul. Tartu, 1926. Lk. 3–11. — Äratr.
22. Westfälische und altlivländische Hallenkirchen : [Autoreferat des am 16. Nov. 1927 in der Estländischen Literarischen Gesellschaft gehaltenen Lichtbildervortrages] // Revaler Bote. 1927. 3. Dec., Nr. 277 : 2. Beilage der Revaler Bote. S. [2].

23. Hämaral keskajal : imelik juhtumine Tartu ajaloos : külaline ei tohi kaubelda : [kauplemisest Pihkvaga] // Postimees. 1928. 12. mai, nr. 128. Lk. 5.
24. Uus teos kodumaa kirikute uurimise alal : [rets.: H. Kjellin. Die Kirche zu Karris auf Oesel und ihre Beziehungen zu Gotland. Lund, 1928] // Ajalooline Ajakiri. 1928. Nr. 4. Lk. 194–210.
25. [Besprechung : H. Kjellin. Die Hallenkirchen Estlands und Gotlands. Lund, 1928 ; H. Kjellin. Die Kirche zu Karris auf Oesel und ihre Beziehungen zu Gotland. Lund, 1928] // Hansische Geschichtsblätter. 1929. 54. Jg. S. 225–236.
Idem. [Lübeck, 1930]. Sonderabdr.
26. Hallenkirche und Basilika in Altlivland : [Referat] // Revaler Bote. 1929. 1. Aug., Nr. 173. S. 3–4.
27. Pärnu Püha-Eliisabeti kiriku uuest orelist // Eesti Muusika Kuukiri. 1929. Nr. 3. Lk. 81–84; Nr. 4/5. Lk. 108–111; Nr. 6/12. Lk. 155–159.
28. Spuren des alten Dorpats // Dorpater Zeitung. 1929. 30.–31. Dez., Nr. 299–300. S. 2–3.
29. Uus teos Eestimaa kodakirikute kohta : [rets.: H. Kjellin. Die Hallenkirchen Estlands und Gotland. Lund, 1928] // Ajalooline Ajakiri. 1929. Nr. 2. Lk. 83–90.
30. Die Wiederherstellung der Kirche zu Bartholomäi // Dorpater Zeitung. 1929. 11. Dez., Nr. 286. S. 2–3.
31. Meie arhitektuuriajaloo seniseist saavutusist // Ajalooline Ajakiri. 1930. Nr. 1/2. Lk. 109–117. — Bibl. 8 nim.
32. Das Jungfrauenkloster zu St. Claren in Dorpat // Beiträge zur Kunde Estlands. Reval, 1931. Bd. 17, H. 1. S. 1–34. — Bibl. 33 Tit.
33. Die Weisen unserer Kirchenlieder und die Reform des Gesangbuches // Dorpater Zeitung. 1933. 14.–18. Aug., Nr. 14–18. S. 2–3.
Idem : Vortrag gehalten zur XIII. Synode des deutschen Sprengels am 2. Mai vom Organisten des deutschen Beichtkreises der Universitätsgemeinde zu Dorpat. Dorpat, 1933. 29 S.
34. Agenda Parva Brunbergae M.DC.XXII : eestikeelseid tekste vastureformatsioonieagsest katoliku preestrite käsiraamatust Handbüchlein für katholische Geistliche aus Livlands Polenzeit. Tartu : J. G. Krüger, 1938. 102 lk. : ill. — Tekst eesti ja saksa keeles. — Autor näidatud lk. 33. — Reproduktsioonid = Textnachbildungen, lk. 65–94. — Eestikeelsete sõnade loend, lk. 97–99. — Lettisches Wörterverzeichnis, lk. 100–102.
35. [Besprechung: Otto Kloepfel. Die Marienkirche in Danzig und das Hüttengeheimnis vom gerechten Steinmetzengrund. Danzig, Kasemann, 1935] // Weichselland : Mitteilungen des Westpreußischen Geschichtsvereins 1938. Bd. 37. S. 43–44.
36. Buccius (Bucki), Wilhelm; Liphart, Ernst Friedrich v.; Liphart, Karl Eduard v.; Notke (Notken, Nodcken), Bernt (Bernd); Pirang, Heinrich (Heinz) // Eesti biograafilise leksikoni täiendusköide. Tartu ; Tallinn, 1940. Lk. 35, 182, 221, 244–245 — Allk.: O. F.
Idem. Saku, 2001. Lk. 29, 148–149, 180, 199. — Allk.: O. F.
37. Untersuchungen zur mittelalterlichen Baugeschichte der Neustädter Pfarrkirche St. Jakobi zu Thorn // Beiträge zur Geschichte Westpreußens. 1981. Bd. 7 : THORN — Königin der Weichsel 1231–1981. S. 13–98 : Ill. — Bibl. in den Fussnoten.

Otto Freymuthi ettekanded Õpetatud Eesti Seltsis

1. Biographisches zu Balthasar Russow, 7.12.1921.
2. Zur Biographie Richard Hausmanns, 18.01.1922.
3. Zur Frage des Franziskanerinnenklosters in Dorpat, 1.02.1922.
4. Geschichte des Stackelbergischen Hauses in Dorpat nach den Kaufs- und Verkaufs-urkunden, 13.09.1922.
5. Die Baugeschichte der Dorpater Doms, 2.11.1922.
6. Die Grabungen in der Domruine, 1.10.1924.
7. Bemerkungen zur Entstehungsgeschichte Dorpats (mit Lichtbildern), 6.05.1925.
8. Die Ausgrabungen am Dorpater Dom im Sommer 1925 (mit Lichtbildern), 7.10.1925.
9. Über das Dominikanerkloster in Reval (mit Lichtbildern), 4.10.1926.
10. Schlussbericht über die Ausgrabungen im Langschiff des Dorpater Doms, 2.03.1927.
11. Bericht über die Tagung des Hanseatischen Geschichtsvereins in Münster, 5.10.1927.
12. Die Kirchen Soests und die Hallenkirchen im Baltikum, 7.12.1927.
13. Die Grabungen in der St. Nikolaikirche zu Reval im Sommer 1926, 9.05.1928.
14. Die Hallenkirchen Estlands in der Beleuchtung Prof. Kjellins, 6.02.1929.
15. Die Datierung des Doms zu Riga, 8.05.1929.
16. Baugeschichtliche Untersuchungen in der Kirche zu Bartholomäi, 5.03.1930.